

Аракет Театры: Өзгөртүү киргизүү демилгеси

*Автору: Мотахар Аканд
Текшерген: Николь Палац*

Киришүү

Хатош Харипур – Түштүк Батыш Бангладештеги Падма жана Гарай дарыялары менен курчалган аралчада жайгашып, ал кыштакта 5000 калк жашайт. 1998-жылы, биздин уюм – Эйн О Салиш Кендра (Ain O Salish Kendra - ASK) –бул кыштакта акыркы убакытта болуп өткөн беш зордуктоо, 15 жашы жете электерди никеге тургузуу, көп никелүүлүктүн беш учуру жана үй-бүлөлүк зомбулуктун жогорулап кетиши тууралуу маалыматты алгандан кийин, ал жерге аталган жагдайлар боюнча иш жүргүзүү максатында барды. Андан сырткары бизге мыйзамсыз калың (сеп) берүү, оозеки түрдө ажырашуулар, баңги заттарын таратуу жана терроризм жөнүндө да билдирүүлөр келип түшкөн болчу. Мектептер да дал ушундай укук бузуулардан жабыркаганы маалым болду.

Жергиликтүү бейөкмөт уюм менен биргеликте ASK кыштакка барып, жеке кожолуктарды жана фермаларды, ошондой эле кыштактагы базар сыяктуу коомдук жайларды кыдырды. Кыштакта бир нече күн болгондон кийин, ASKтын өкүлдөрү жергиликтүү элдин ичинен беш таланттуу жаштар менен жакшы мамиле түзө алышты. Ушул кичинекей топ аркылуу алар дагы он беш кишини, алардын ичинде жергиликтүү төраганы Аракет Театрынын (Manobadhikar Natya Parishad - MNP) тобун түзүү үчүн тартышты.

Аракет Театрынын максаты коомдук көйгөйдү драмалаштырууда турат, ал эми жергиликтүү коомчулук болсо жагдайдан чыгуунун жолдорун аныктап жана ишке ашыруу менен бул демилгеге кошулат.

Хатош Харипур театрынын тобу жергиликтүү коомчулукта көтөрүп чыгуу үчүн негизги үч маселени аныкташты. Булар: зордуктоо, жашы жете электердин никеге турушу жана мектептердеги таалим тарбияга көңүл коштук мамиле эле. Түзүлгөндөн кийин эки-үч жылдын ичинде топтун мүчөлөрү театр, үй-бүлөлүк укук, адам укуктары, гендердик мамилелердин анализи, аялдарга карата зомбулук туурасындагы мыйзамдар жана маселенин үстүндө драма иштеп чыгуу боюнча атайын сабактарды алышты. Бул маалыматтарды алар Аракет Театрынын коомчулуктагы маселелерге арналган драмаларын уюштурууда колдонушту. Мындай иш-аракеттер төмөнкүдөй маанилүү өзгөрүүлөргө алып келиши күтүлгөн:

Жашы жете электердин никеге туруу учурларын азайтуу: Театрдын койгон спектаклдери жергиликтүү коомчулуктун мүчөлөрүнүн мындай көрүнүшкө каршы пикир менен чыгуусуна түрткү берди. Театралдык топтун жетекчилиги астында жергиликтүү коомчулук опекундар жана шайланган өкүлдөр менен сүйлөшүүлөр аркылуу жок дегенде жашы жете электердин никеге туруусунун беш учурун болтурбай коюуга жетишти. Бул ийгиликтер театралдык топту

колдоочулардын санын көбөйтүп, акырында Бириккен Кенеш¹ да театрға көңүл бура баштады. Жергиликтүү калктын жашы жете электердин никелешүүсүнө көңүл кош мамилеси аз убакыттын ичинде өзгөрүп, мындай көрүнүштүн коомдо азайышына алып келди.

Билим берүүнү жакшыртуудагы жетишкендиктер: Хатош Харипурдагы бир мектепте бүтүрүүчү сынактардын жыйынтыктары өтө төмөн деңгээлди көрсөткөн. Буга мектеп комитетиндеги өз ара пикир келишпестиктер жана квалификациялуу мугалимдердин жетишсиздиги себеп болгон. Театралдык топ жергиликтүү окуучулардын, ата-энелердин жана опекундардын, мугалимдердин жана журт башчыларынын билимге болгон укугу жонундо драманы коюшту. Жыйынтыгында мугалимдер менен мектеп комитетинин мүчөлөрү эгерде алар талап кылынган өзгөртүүлөрдү ишке ашырбаса, анда окуучулардын опекундары аларга каршы уюшулары тууралуу эскертүү алышты. Үч айдын ичинде, мектеп комитети өз ара конфликтерин чечишти. Кийинки жылы окуучулардын 40 пайыздан көбүрөөгү бүтүрүүчү сынактарды ийгиликтүү тапшырганга жетишти. Бул көрсөткүч коомчулуктун кийлигишүүсүнө чейинки көрсөткүчкө салыштырганда 10 пайызга жогорулаган.

Зордуктоо учурларына чара көрүүнү өзгөртүү: Адатта Хатош Харипурда зордуктоо учурлары «шалиш» (shalish), же болбосо медиация (ортомчулар аркылуу сүйлөшүү) жолу менен чечилип келген. Бангладеш укугуна ылайык «шалишти» зордуктоо жонундо иштерге колдонуу мыйзамсыз. Ошентсе да, мындай практика улантылып келген. 2002-жылы 13 жаштагы жегилектуу кыз кыштактагы 28 жаштагы эркек тарабынан зордукталган. Театралдык топтун каршы болгондугуна карабастан, бириккен кенештин төрагасы бул ишти коомдук «шалишке» салууну чечкен. Адатта шалишке 20дан 100го чейин киши катышып келсе, бул жолку шалиш миндеген жергиликтүү тургундарды чогултту. Акырында торага күнөөкор жабыр тарткан кыздын үй-бүлөсүнө 20000 така (300 АКШ долларына жакын) төлөп берип, жана элдин көзүнчө ----- болсун деген сунушту киргизди. Кыздын үй-бүлөсү менен театралдык топтун мүчөлөрү бул иштин полицияга берилишин талап кылышты. Театралдык топ болсо зордуктоо иштеринин медиация жолу менен чечилишинин мыйзамсыз экендигин жарыялаган драманы коюшуп, натыйжада коомчулуктун пикири эки башкача бөлүндү.

Театралдык топтун мүчөлөрүн коркутуп-үркүтүүлөргө карабастан, алар журналисттерге жагдай тууралу билдиришти. Полиция бул боюнча жергиликтүү төрага менен шалиш жүргүзүүчү медиаторлордо мыйзамды бузгандыгы үчүн кылмыш ишин козгоду. Жабырлануучунун үй-бүлөсү болсо театралдык топтун жардамы менен зордуктоочуга карата полицияга арыз жазышып, иш козгоого жетишти. Мунун баары театралдык топтун мүчөлөрүн репрессиялоо менен коштолду, бирок ошол эле учурда зордуктоочу менен төрага да камакка алынды.

Камактан бошотулгандан кийин төрага театралдык топтун лидерлери, журналисттер жана полиция менен чогуу коомдук жыйналыш өткөрдү. Ал зордуктоону медиация жолу менен чечүүгө жатпаган, оор кылмыш деп

¹ Бириккен Кенеш – 7-15 чакты кыштактарды бириктирген жергиликтүү башкаруучу орган болуп эсептелет

жарыялады. Мындан ары зордуктоодон жабыркагандарды ал полицияга жиберчү болду.

Аракет театры боюнча программаны баштоодон мурун, биз адамдардын өздөрү жашаган коомчулуктун көйгөйлөрүн иликтеп чыгып, аларды тынчтык жолу менен чечүүгө дилгир болорунан үмүттөнгөн элек. Хатош Харипурдагы жана башка жерлердеги ийгиликтер бизге аракет театрын маанилүү өзгөрүүлөргө алып келүүчү тактика катары өнүктүрүүнү улантканга дем берди.

Бул тактикалык макалада биз түзгөн жана Бангладештин ар кайсы бөлүктөрүндөгү он эки жумуш чөйрөсүндө ишке ашырылган Аракет Театрынын нускасы жөнүндө айтылат. Мен бул тактиканы ийгиликтүү колдонууда керектелген негизги элементтер жана кадамдар, ошондой эле биз дуушар болгон кыйынчылыктар жана күтүлбөгөн жагдайлар жөнүндө ой бөлүшүп кетем. Жергиликтүү театралдык топтор бүгүнкү күндө Бангладеште мобилдештирүүчү күч катары кеңири тарап келатат. Мен бул тактикалык макаладагы маалымат силердин өлкөңөрдөгү адам укуктарынын маселелерине Аракет Театрын колдонууга болорун же болбосун аныктоого жардам берет деп үмүттөнөм.

Тактиканы иштеп чыгуу

Мен театрдын иши менен бала кезимден эле алектенип келем. Мен театр ири өзгөрүүлөргө жол берген курал боло алат деп ишенчүмүн. Студенттик күндөрүмдө мен театрды ушул максат менен колдонууга аракет жасап көрдүм, бирок тиешелүү билимим, тажрыйбам, ошондой эле менин ишимди колдоочулардын жетишсиздигине байланыштуу, чон ийгиликтерди жарата албадым. Мен бейөкмөт уюмда иштей баштагандан тартып, театрды өз ишим менен чогуу алып барууга аракет жасап көрдүм, бирок бул жолу да жыйынтык чыкпады.

Ошого карабастан, ASK 1996-1997-жылдары Бангладештин төрт аймагында гендер жана социалдык адилетүүлүк боюнча пилоттук долбоорду ишке ашыргандан соң менде үмүттүн жылдызы жанды. Биз жергиликтүү элитанын өкүлдөрү, шайланган өкүлдөр, ар кайсы кесиптин адистери жана аял лидерлер менен кырктан ашуун окутуучу семинарларды өткөрдүк. Мында биз аялдарга карата зомбулуктун, алардын ичинде зордуктоонун, сеп берүүнүн(калың төлөөнүн), үй-бүлөдөгү зомбулуктун жана хилланын (hilla²) кеңири таркагандыгы жөнүндө билдик. Семинар учурунда катышуучулар жогоруда аталган укук бузуулардын көптөгөн учурларын, мисалы укуктук коргоо чараларынын жокко чыгарылышы, маалыматтын жетишсиздиги менен маалымдуулуктун төмөндүгү жана проблемага карата пассивдүү мамиле ж.б. сүрөттөп айтып беришти.

² Хилла (hilla) – бул мусулмандарда колдонулуп келаткан адат. Анын шарты боюнча, эгерде эркек аялы менен ажырашкандан кийин кайра жарашууну кааласа, анда аялы жарашаардан мурун башка эркек менен никеге туруп, аны менен ажырашуусу зарыл. Бул көбүнесе аялдын макулдугусуз эле жасалып келет жана мыйзамга дал келбеген үрп-адатка айланып калган.

Бул проблемаларга көңүл буруунун үч потенциалдуу жолу аныкталды. Булар: укуктук жардам, адам укуктары жана укукка окутуу, ошондой эле театр аркылуу маалымдуулукту жогорулатуу эле. Биз жергиликтүү топторду түзүп, драма коюуну баштадык, а бирок көп өтпөй эле коомдо терең сиңип калган проблемаларды жоюу үчүн жалгыз гана маалымат таркатуу жетишсиз экендигине ынандык. Спектаклдин көрүүчүлөрү проблема менен таанышып гана тим болуп жатышты, анткени алар мындан ары эмне кыларды, тагыраак айтканда кандай аракет(кадам) жасаганды билишпечү.

Жергиликтүү театр топторунун жана башка кызыккан кишилердин катышуусу менен, биз өзүбүздүн программабызды кайра карап чыктык. Алар бизге театрдын альтернативдүү формасын сунуштады; алардын пикирине ылайык мындай театрдагы коюлган спектаклдер элди өзгөртүүчү күч болууга чакырмак. Мындай демилгени ишке ашырууда тоскоолдуктар болоорун билип турсак да, биз жаңы тактиканы жаратууга бел байлоону чечтик. Арадан көп өтпөй бул тактика Аракет Театры катары белгилүү боло баштады.

Аракет Театрынын максаты – катардагы жөнөкөй элден чыккан жаштардын жана маданият чөйрөсүндөгү активисттердин жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүп, аларды коомду өзгөртүүчү күчкө айландыруу эле. Ошону менен бирге алар адам укуктарына, гендердик тендикке жана социалдык адилеттүүлүккө таянган коомду жаратууга жардам берет деген ишеним болду. Тактикалык учур болуп, өздөрүнүн коомундагы адам укуктарына тиешелүү маанилүү маселелерди талкуулоо жана териштирүү демилгесин көтөрүп чыга ала турган жергиликтүү театрдык топторду түзүү аныкталды. Тактиканы ишке ашырууда катышкан кишилер болсо, өздөрүнүн лидерлик сапаттарын жогорулатып, адам укуктары тууралуу кененирээк маалымат алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушту.

Аракет Театрыны эмнеден турат?

Аракет Театры төмөндө сүрөттөлгөн алты элементтен турат:

Демилгечи: Демилгечи – бул Аракет театрын түзгөн жеке адам, уюм, же болбосо бир нече кишиден турган топ. Демилгечи жергиликтүү элди театрдын ишине тартып, анын ичиндеги иш-чараларды алып барууга үндөө жоопкерчилигин мойнуна алат.

Аракет Театрынын Тобу: Театрдык топ, же болбосо Manobadhikar Natya Parishad (MNP) – драманы коючу жана коомчулукту кыймыл-аракет жасоого баштоочу орган.

Максат: Аракет Театрынын алдыга койгон атайын максаты болушу керек. Демилгечи менен аткаруучулардын максаты бир болушу зарыл. Максат изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн натыйжасында аныкталат. Демек, Аракет Театрынын ар бир драмасы тиешелүү максатка жетүүнү көздөйт.

Маселеге негизделген драма: Маселеге негизделген драма – аракет театрынын эң маанилүү бөлүгү. Изилдөө жүргүзүлүп жана максат аныкталып бүткөндөн кийин, театралдык топ маселеге төп келген сценарий иштеп чыгышат да, окуяны бүтпөгөн жерден токтотушат. Мунун себеби – көрүүчүлөргө андан

аркы кадамдарды аныктоо мүмкүнчүлүгүн берүү. Маселеге негизделген ар бир драма керектүү чечимге келүү максатында, театралдык топтун жетектөөсү менен көрүүчүлөрдүн арасында талкууланат жана дебаттар жүргүзүлөт.

Көрүүчүлөр: Драма көрүүчүлөргө багытталган. Аракет Театрында көрүүчүлөрдүн болушу башкы нерсе, анткени алар коюлган максатка жетүүдө керек. Драма аларга өздөрүнүн көөмундагы көйгөйлөр туурасында аналитикалык ой жүгүртүп, тиешелүү чечимди кабыл алууга дем берет.

Аракет: Аракет Театрынын баштапкы максаты – бул аракет. Театралдык топ жана көрүүчүлөр оюн коюлуп бүткөндөн кийин конкреттүү иш-аракеттерге кам ура башташат. Бул иш-аракеттер кыска мөөнөттүү же узак мөөнөттүү болушу мүмкүн.

Жогорудагы алты элементтин баары Аракет Театрынын ишиш алып барууда бири бири менен тыгыз баайланышта иштейт.

Бангладештеги Аракет Театрындагы негизги роль ойноочулар:

- Демилгечи: Аракет театрынын тобун түзөт
- Негизги топ: Башка коомчулуктарда (айыл-кыштактарда) Аракет Театры демилгесин көтөрүп чыгуучу ASKтын жумушчу коллективи
- Баштапкы топ: Адам укуктары театралдык топторунун, же болбосо Manobadhikar Natya Parishad (MNP) курамындагылар. Алар жергиликтүү элден чыккандар. Бул адамдар аракет театрын ишке киргизишет.
- Urazilla деңгээлиндеги Manobadhikar Natya Parishad (UzMNP): Жергиликтүү MNP топторунун федерациясы
- Шериктеш бейөкмөт уюмдар(ШБУ): Программаны координациялоо максатында ASK менен чогуу иш алып баруучу жергиликтүү топ
- Элди уюштуруучу: ШБУнун көзөмөлү астында иштеген жергиликтүү көөмчулуктун өкүлү. Ал негизги топту түзүп, аларга колдоо көрсөтөт.
- Көрүүчүлөр: Драма боюнча кандай иш-чара көрүлөөрүн аныктоочу катышуучулар

Тактикалык кадамдар

Өз башыбыздан өткөргөн тажрыйбага таянып, аракет театрын белгилүү бир коомчулукта ишке ашыруунун өтө маанилүү сегиз кадамдары бар экенине ынандык. Ишенимге кирүү, адам укуктарынын көйгөйлөрү тууралуу изилдөө жүргүзүү, тренингдер, драма коюу жана аракет жасоону өзүнө камтыган бул процесс биз иш алып барган айыл-кыштактарда аябай сонун ишке ашты.

1-КАДАМ- Ишенимге негизделген мамилелерди түзүү жана баштапкы(негизги) топтун жаралышы

Бул - демилгечи жасай турган эң негизги жана биринчи жумуш. Демилчинин өзү же анын өкүлү аракет театрын ишке ашыруу үчүн тандалып алаган аймакка барып, ал жердин элдери менен такай жолугушуулар жана сүйлөшүүлөр аркылуу жакшы мамилеге кирет. Муну биз жергиликтүү шериктеш бейөкмөт уюмдардын жардамы менен жасадык, себеби алар буга чейин эле эл менен чогуу ар түрдүү программалардын алкагында иштешип, алардын ишенимине кирип калышкан. Ушунун өзү биздин ишибизге элдин ишеним жана колдоо менен карашына шарт түзөт.

Демилгечи коомду театр аркылуу жакшыртуу ишине катышууга дилгир болгон адамдардын тизмесин түзүп чыгат. Бул үчүн эл атайын уюштурулган жыйынга чакырылып, алар менен коомдо азыр орчундуу болуп жаткан маселелер, алардын залакасы(таасири) жана аны чечүүнүн жолдору жөнүндө талкууланат. Демилгечи жана чогулган сөз болгон маселелер боюнча чыныгы ойлорун бөлүшүшөт. Үчкө жакын ушундай жыйындар өткөндөн соң, жана алдыга коюлган максаттар менен аларды ишке ашыруу стратегиялары, кимдер кандай роль аткараты тууралуу жалпы келишимге келгенден кийин, баштапкы(негизги) топ түзүлөт. Адатта бул этап 15 күндөн 90 күнгө чейин созулат.

Андан кийин, биз жергиликтүү шериктеш бейөкмөт уюмдун көзөмөлү астында иш алып баруучу бир элди уюштуруучуну ишке алабыз. Элди уюштуруучу Аракет Театрынын активисти (бул баштапкы топтун мүчөсү) менен чогуу элди үймө-үй кыдырып, же алардын иштеген жерине барып сүйлөшүүлөр аркылуу, акырындап ишеничтүү мамиле түзүшөт.

2-КАДАМ – Изилдөө жүргүзүү жана маселени(көйгөйдү) аныктоо

Бул – топтун алгачкы иш кадамы. Маселеге неизделген драманы аткаруу жана көрүүчүлөрдү тигил же бул маселе боюнча чара көрүүгө үндөө – топтун негизги парзы. Топтун мүчөлөрү маселени толук түшүнүп-билиши үчүн изилдөө жүргүзүүнүн мааниси чоң. Ар бир маселе жана драма үчүн үзгүлтүксүз такай изилдөөлөрдү алып баруу керек. Иштин башында демилгечи театр тобунун мүчөлөрүнө изилдөө жүргүзүүдө техникалык жактан колдоо көрсөтүшү зарыл. Топ болсо драмага негиз боло алчу маселени аныктап алгандан кийин, ал маселе боюнча изилдөө жасайт. Изилдөөнүн жардамы менен театралдык топ туура маселени өз убагында жана тиешелүү адамдардын астында өздөрүнө бекем туруп, жана эч кимдин тарабын талашпастан көтөрүп чыгууга мүмкүнчүлүк алышат. Изилдөө расмий түрдө же болбосо расмий эмес жолдор менен жасалат. Топтун мүчөлөрү көтөрүлө турган маселени терең түшүнүү үчүн жыйындарды өткөрүшөт, атайын тандалган жана маселеге тиешеси бар кишилер менен талкуу жүргүзүшөт, суроо-жооп иш-чараларын алып барышат жана гезит-журналдардагы жаңылыктар, статьяларды иликтешет. Изилдөө жасоонун мөөнөтү каралып жаткан маселенин татаалдыгына жараша болушу мүмкүн.

Изилдөөнүн ыкмалары да адам укуктарынын кайсы чөйрөсү каралып жатканына, ошондой эле топтун жөндөмдүүлүктөрүнө, мүмкүнчүлүктөрүнө карата тандалып алынат. Мында сеп(калың) маселеси, жашы жете электердин никеге туруусу жана аялдарын сабоо сыяктуу көрүнүштөр өтө кеңири тараган. Бул маселер боюнча атайын изилдөө жасоонун кажети деле жок, анткени буга чейин эле жетиштүү документтер жасалып, иликтөөлөр жүргүзүлүп бүткөн. Ошентсе да, айрым учурларда Аракет Театрынын мүчөлөрү жергиликтүү театралдык топ жана коомчулук жакшы биле бербеген маселелерди көтөрүп чыгуу муктаждыгына дуушар болушту. Булар – үрөндөрдү таштандыга ыргытуу менен жергиликтүү айыл чарбасын зыянга учуратуу, Дүйнөлүк Соода Уюмунун келишимдеринин тийгизген таасирлери, глобализация жана полиция тарабынан кыйноонун колдонулушу сыяктуу маселелер эле.

Аракет театрына чара көрүүгө түрткү берген белгилүү бир окуя болуп калган учурларды да изилдөө жасоо абдан маанилүү. Мындай учурларда Аракет Театры тобунун мүчөлөрү окуя болгон жерге барып, анын курмандыгы (жабырлануучу), анын туугандары, кошуналары, кээде күнөөкөрлөрү менен маектешип чыгат. Ошондой эле алар полиция участкарунан жана башка булактардын маалымат чогултушат. Чогулган маалыматтын чын-төгүнү топ арасындагы талкуулар аркылуу текшерилип чыгат. Жаңы пайда болуп жаткан глобализация сыяктуу маселелер боюнча, алар семинарларды өткөрүшүп, жаңылыктарды, өкмөттүк гезиттерди, же болбосо Бириккен Улуттар Уюмунун келишимдерин анализдеп чыгышат.

3-КАДАМ – Маселе боюнча сценарий түзүп чыгуу

Кийинки кезекте театралдык топ маселенин үстүндө сценарий иштеп чыгышат. Топтун бардык мүчөлөрүнүн катышуусу менен түзүлгөн сценарийди иштеп чыгуу эки бөлүктөн турат:

1. Окуяны айтып берүү
2. Окуяны анализдөө

Биринчи бөлүктө, топтун мүчөлөрү окуя жөнүндө кызыктуу баяндоого көнүгүшөт. Сценарийди иштеп чыгуу үчүн ар түрдүү инновациялык жана бүт ой-пикирлерди камтууга багытталган ыкмалар колдонулат. Биз мында АБВГ ыкмасын, жылып жүрүүчү Айланалар, эстафета ыкмаларын колдондук.

Мисалга алсак, АБВГ ыкмасында, топ төрт кишиден турган майда топторго бөлүнөт. Майда топтун ар бир мүчөсү А, Б, В жана Г деген наам алышат. Алгач, А коюлган маселе боюнча баяндама жасайт да, калган үчөө аны кунт коюп угушат. А өз аңгемесин аяктагандан соң, Б ошол эле маселе боюнча башка окуяны айтып берет. Кезек Сга келет. Снын милдети жогоруда айтылган эки окуяны бириктирип, аны бир аңгеме кылып баяндап берүү. Аягында Га кезек берилип, ал С айтып берген аңгемеге бир же андан көп каармандарды же сюжеттерди кошуу менен баяндамага карама-каршылыктуу (парадокс) мүнөз же болбосо окуяны башка нукка бурган форма берет. Кийинки кезекте төрт кишиден турган топко бештен он мүнөткө чейин убакыт берилип, ал аралыкта топ өздөрү иштеп чыккан окуяга толуктоолор жана өзгөртүүлөрдү киргизишет.

Андан соң ар бир майда топ башка топторго өз жумушун сунуш кылышып, кошумча ой-пикирлерди угушат.

Экинчи, окуяны анализдөө бөлүгүндө, топ өздөрү иштеп чыккан сценарийди ар тараптуу көз караш менен, ирония, парадокс, конфликт, каармандардын бийлиги жана күчүнө жараша өз ара мамилелери, коомдук-саясий жана башка контексттерде карап чыгышат. Сценарийдин баштапкы нускасы мына ушинтип иштелип чыгат. Анализдөө бөлүгүндө топ мүчөлөрү жана семинардын фасилитатору төмөндөгүдөй суроолорго жооп берип чыгышат:

- Сценарийде маселе так коюлганбы?
- Окуны баяндоо кызыктуу болдубу же зериктирип жибердиби? Эмне үчүн?
- Баяндама жасалгандан кийин биз окуяны көз алдыбызга элестете алдыкпы?
- Каармандардын жүрүш-турушу алардын коомдо ээлеген ордун, кызматын жана окуя болуп жаткан мезгилди эске алганда канчалык чындыкка жакын?
- Конфликт кайсы жерде жана кимдердин ортосунда болуп жатат?
- Эмне үчүн бул конфликт пайда болду?
- Конфликт логикалык жактан негиздүү сүрөттөлгөнбү?
- Ушул окуяны драмалаштыруу мүмкүнбү?

Ушундай жол менен биз маселелер боюнча сценарийлердин кызыктуу жана ньуанстарды эске алган акыркы толук нускасын иштеп чыгабыз. Эми театр мүчөлөрү бул сценарийди спектакль кылып жаратса болот.

4-КАДАМ – Окуяны драмалаштыруу

Бул кадам да атайын семинар аркылуу жасалат. Алгач, майда топтор окуянын негизинде ар түрдүү сценаларды түзүп чыгышат. Андан соң окуянын негизинде диалогдор түзүлөт. Сценарийлерге музыка, бий жана хореография сыяктуу театралдык элементтер киргизилет. Ар бир сцена өз-өзүнчө иштелип чыгып, топ тарабынан толуктоолор, өзгөртүүлөр менен коштолот.

Окуяны драмалаштыруу үчүн импровизация, сүрөттөр, күзгүдөн чагылдыруу жана башка ыкмалар колдонулушу мүмкүн³.

Аягында, бардык сценалар бириктирилет да, жергиликтүү элден тандалып алынган көрүүчүлөрдүн кичинекей тобуна сунушталат. Мындай кылуу менен, театралдык топ акыркы ирет маселе, ага театралдык көз караш, артисттик жөндөмдүүлүктөр, бардык учурлардын эске алынышы жана башка техникалык аспектилер боюнча ой-пикирлерди, сунуштарды ала алат. Кээде көрүүчүлөрдүн кичинекей тобунун сунуштарын жана ой-пикирлерин эске алуу менен спектакль кайрадан иштелип чыккан учурлар да болду.

³ Бул жөнүндө көбүрөөк маалымат алуу үчүн «Театрдагы импровизациялаштыруу: Окутуу жана режиссура ыкмалары боюнча колдонмо» деген китепти караңыздар. Автору Виола Споллин, Түндүк Батыш университетинин басмасы, 1735 Бенсон Проспектиси, Иванстоун, Иллинойс, же бобосо www.theatreoftheoppressed.com сайтынан караныңдар

СПЕКТАКЛДИН КОЮЛУШУН УЮШТУРУУ ПЛАНЫНЫН ҮЛГҮСҮ	
Спектаклдин аталышы:	
Спектакль коюлуучу жер(дареги):	
Күнү, убактысы:	
Алып баруучунун аты-жөнү:	
Коюлуучу суроолордун тизмеси:	<p>Суроолордун үлгүсү:</p> <p>Биз драмада көрсөтүлгөн маселе тууралу кандай ойлойбуз?</p> <p>Эмне үчүн бул көйгөй биздин коомчулукта болуп келет?</p> <p>Келечекте бул көйгөйдүн арты эмнеге алып келиши мүмкүн?</p> <p>Маселени чечүүнүн кандай жолдору бар?</p> <p>Бул максатта биз кандай иш-чараларды колодоно алабыз?</p>
Алып баруучунун кийлигишүүсүн талап кылган жагдай(учур):	
Техникалык каржылоо, уюштуруу иштеирн башкарган адамдын аты-жөнү:	
Музыкалык аспаптардын, сахнанын жасалгаларынын, микрофон, ж.б. тизмеси:	
Аткаруучулардын тизмеси:	

5-КАДАМ – Көнүгүү (репетиция)

Спектакль күчтүү жана жеткиликтүү аткарылышы үчүн репетициянын мааниси зор. Топ спектакль коюуга мүмкүн болушунча улам кайра көнүгүшү керек. Алар драманы кыскартып ойноо репетиция жолун колдонушат. Мында 30-мүнөттүк драма 10 мүнөттүн ичинде ойнолуп чыгып, ал кадимки эле видеотасманы же болбосо дискти бат-баттан алдыга жылдыруу техникасын элестетет. Репетиция учурунда, алып баруучу көрүүчүлөр менен өткөрүлүүчү суроо-жооп*дебат* талкуу процессин да кайталап чыгат. Бүтүндөй топтун катышуусу менен көрүүчүлөргө берилүүчү суроолор жана талкуулануучу учурлар да такталып чыгат, жана спектаклдин коюлушун уюштуруу планы иштелип бүтөт.

6-КАДАМ – Драманы коюу жана көрүүчүлөрдүн ой-пикирлери:

Репетиция ийгилитүү аяктагандан кийин, топ план боюнча тандалып алган жерде жана убакыта спектакль коет. Бангладеш калк жыш жайгашкан өлкө

болгондуктан, көбүнесе театр тобу драманы кайык жасоочу устаканалардын, мектептердин же болбосо кыштактагы базарлардын борбору сыяктуу коомдук жайларда коюшат. Оюн башталаарда добулбастын үнүн же болбосо башка музыканы уккан эл акырындап чогула башташат. Топтун мүчөлөрү спектакль кимдерге көбүрөөк багытталган болсо, ошолорго жеткиликтүү боло турган жайды тандап алышат. Мисал үчүн, эгер драманын максаты аялдардын көбүрөөк катышуусун көздөсө, анда кимдир бирөөнүн короосу, же болбосо чоң жолдон жана диний мекемелерден алысыраак жайгашкан жердин тандалып алынышы ыктымал. Репетиция учурунда аныкталгандай, спектаклдин белгилүү бир жерине келгенде, алып баруучу оюнду токтотуп, көрүүчүлөрдүн арасында суроо-жооп жүргүзөт. Алып баруучу маселени толук түшүнүү жана көрүүчүлөрдүн арасында тынчтыктын, тартиптин сакталышы үчүн кошумча суроолорду да берет. Көрүүчүлөр драмага ар кандай катышышат. Кээде элдин арасынан кимдир бирөө сахнага келип, драма боюнча өз пикирин айтат. Айрым учурларда болсо көрүүчүлөр алардын кошумча пикирлерин эске алуу менен спектаклди дагы кайталап аткарууну суранышат. Ал эми кээ бири көтөрүлүп жаткан маселе боюнча театр тобунун пикирине макул болушпайт. Маселенин көрүүчүлөр тарабынан натыйжалуу иликтенишин камсыз кылуу үчүн театралдык топко драманы улам-улам кайталап коюуга туура келиши мүмкүн.

Драмадан кийинки талкууну алып баруунун да түрдүү жолдору бар; кээде ал көрүүчүлөргө түздөн-түз суроо берип, жооп алуу аркылуу ишке ашырылса, айрым учурларда талкууга көрүүчүлөрдүн арасынан тандалып алынган бир нече киши менен алынып барылышы да ыктымал. Кээ бир жагдайларда, эки же андан көбүрөөк алып баруучулар көрүүчүлөрдүн кичине топтору менен өз алдынча сүйлөшүп чыгышат. Талкуулар спектакль аяктагандан кийин ошол эле күнү чогуу чайга баруу менен коштолуп, ошондой эле кийинки эки-үч күндүн ичинде көрүүчүлөр менен атайын жолугушууларда, же алардын үйлөрүндө болушу мүмкүн.

7-КАДАМ – Аракет (иш-чара)

Аракет – маселеге негизделген драма коюлуп жатканда пайда болгон акыркы жыйынтык. Аракеттин эки түрү жасалышы мүмкүн,

1. Заматта жасалуучу аракет
2. Кыска мөөнөттө жасалуучу аракет

Заматта жасалуучу аракеттерге көрүүчүлөрдүн драма учурундагы түздөн-түз кыймыл-аракети кирет. Бул, мисал үчүн, күнөөкөрдү аныктоо, маселе боюнча чечимди кабыл алып, аны жарыялоо, кылмышкердин өз күнөөсүн чын дилден мойнуна алышы, же болбосо белгилүү бир кийинки кадамды жасоого болгон чакырыктар болушу мүмкүн.

Ал эми кыска мөөнөттө жасалган аракеттер – булар негизинен көрүүчүлөр тарабынан, же болбосо театралдык топтун көрүүчүлөр менен чогуу көтөргөн демилгелери же жасаган кадамдары. Буга каршылык көрсөтүү пикеттери, адам укуктарын бузууларга каршы коомдук чогулуштар, адилеттүүлүк издеген

курмандыкка(жабырлануучуга) көрсөтүлгөн жардам же болбосо тынчтык комитеттеринин түзүлүшү кирип кетет.

Жергиликтүү эл драмада коюлган маселе боюнча иш-аракет жасамайынча, театралдык топ спектакль коюуну уланта берет. Спектаклди аткаруунун саны маселеден жана көрүүчүлөрдөн көз каранды. Негизинен, театралдык драманы топ кыска мөөнөттө аракет жасалмайынча коет. Ошентсе да, айрым учурларда, спектакль коюу заматта жасалуучу аракеттерден кийин токтотулат. Топ бул боюнча чечимди өздөрүнө ыйгарылган укуктарга, эл менен болгон мамилесине, маселенин орчундуулугуна жана өздөрү бул маселеге канча убакыт бөлө ала тургандыгына карап, кабыл алат. Театр тобу көрүүчүлөрдү аракет жасоого үндөйт, а бирок аракет жасоо тууралуу акыркы чечим кабыл алуу активдүү көрүүчүлөрдүн мойнунда.

8-КАДАМ – Институционалдаштыруу (театрды туруктуу мекемеге айландыруу)

Бул – Аракет Театрындагы жыйынтыктоочу этап. Театралдык топ жергиликтүү эл арасында керектүү ресурстары бар топ катары жакшы таанымал болуп калды. Ал мектеп же болбосо китепкана сыяктуу эле туруктуу мекемеге айланды. Театр топтору өлкөнүн башка аймактарында жаңы театралдык топторду түзүп, улам жаңы мүчөлөрдү театрдын ишине тарта башташты. Бул этапта жергиликтүү топтор ар жыл сайын фестивалдарды жана бир күндүк майрам мааракелерин уюштурушат. Алар дагы эле маселеге негизделген драмаларды коюуну улантышып, элдин адам укуктары жөнүндө пикирин жакшыртууга умтулуп келишет.

Бул этапка жеткенден кийин АСК эл менен байланышты үзбөй кармап келет. Биз жөндөмдүүлүк менен мүмкүнчүлүктөрдү өркүндөтүү тренингдерин өткөрүп, өнөктөш жана пикирлеш топтордун тармактарын түзөбүз, ошондой эле маал-маалы менен ал топтор тарабынан уюштурулган фестивалдарга кичи суммадагы каражат бөлүп берип турабыз.

Акыркы жылдары театр топтору көптөгөн драмаларды коюшуп, театр активисттеринин адам укуктарын бузуунун ар түрдүү учурларын көтөрүп чыгуу деңгээли жогорулады. Мунун өзү жергиликтүү театр топторунун Uprazilla (айылдар аралык) жана аймактык (округдук) деңгээлдердеги кошундарга (федерацияларга) биригишине алып келди. Uprazilla деңгээлиндеги MNP лар (UzMNP) бирикме деңгээлиндеги театралдык топторду тармакка бириктирүү, алардын ишинин таасирин күчөтүү максатында түзүлдү.

UzMNP чоңураак масштабдагы мааракелерди уюштуруп, маалымат китепчелерин (брошюраларды) жана жыл сайын календарларды чыгарат. UzMNP, ошондой эле бирикмелер деңгээлиндеги MNPлардын ишин көзөмөлдөп, жергиликтүү полиция кызматкерлери, адвокаттар жана журналисттер менен биргеликте адам укуктары боюнча иштерди лоббирлөөгө катышат.

Мына ушундай колдоонун аркасында, жергиликтүү MNPлар зор кыймылдаткыч күч катары калыптана баштады. АСКтын негизги тобу

тарабынан көрсөтүлгөн структуралык жардамды пайдаланып, айылдыктар төмөнкүдөй тиешелүү иш-аракеттерди башташты:

- Жарандарга адилеттүүлүккө жетүү мүмкүнчүлүгүн берген укуктук жолдорду талкуулоочу окутуу кружоктору. Бул кружоктордо АСКтын Тренинг жана байланыш түзүү бөлүмү иштеп чыккан транспаранттар жана бюллетендерди пайдаланышат.
- Жергиликтүү шалиштерде, б.а. ортомчулук процесстеринде катышуу. АСКтын Элдик театр бөлүмү (негизги топ) өз ишинде театр активисттерин даярдоо жана маселеге негизделген драмаларды коюу менен чектелгенине карабастан, аларды шалишке катышууга чакырышкан учурлар аз эмес. Театрдын активисттери мыйзам жана адам укуктарынан маалыматы бар адамдар болуп эсептелгендиктен, ушундай адат келип чыкты. Шалишке катышуу менен МНРнын мүчөлөрү ортомчулук жыйынында кабыл алынган мыйзамсыз чечимдерге каршы пикир айтууга мүмкүнчүлүк алышты.

Аракет Театрында Окуяны(Ишти) Изилдөө

Бангладештин Пабна аймагындагы Нуда пара деген жерде медресе бар. Бул диний мектеп өкмөт тарабынан жарым-жартылай каржыланып, аны жергиликтүү комитет башкарат. 2004-жылы мектепке эки жаңы мугалим керек болду да, алар жумушка конкурс жарыялашты. Эки орунга баары болуп он беш киши талапкерлигин коюшту. Алардын кээ бирлери акыр аягында тандалып алынган эки мугалимге караганда тажрыйбасы жана билими жагынан бир кыйла жогору турган болчу. Тандалган эки мугалим, анан талапкерлердин дагы бирөө болушуп, комитет башчысына жана анын мүчөлөрүнүн бирөөнө пара беришкен. Жергиликтүү эл бул жагдайга нараазы болушса да, эч нерсе дебей тим болушкан.

Малигача бирикмесиндеги МНР бул окуя тууралу ошол жерлик өзүнүн бир мүчөсү аркылуу билип калды да, ушул окуяга негиздеп, драма коюну чечти. Комитет төрагасы жана анын коллегасы МНР менен сүйлөшүп, драманы болтурбай коюуга аракеттенип көрүштү, а бирок буга театралдык топ макул болбой койду. Төраганын тарабын жактагандар МНРнын мүчөлөрүн коркутканга чейин барышты, бирок ошого карабастан, театр активисттери майрам күнү медресенин короосунда спектакль коюшту. Аны көргөнү окуучулар, алардын ата-энелери менен опекундары, майда ишкерлер, аялдар жана балдардын жоон тобу чогулду. Алардын көпчүлүгү драмадан кийинки талкууга катышып, көрсөтүлгөн окуя бир кыйла өзгөртүлгөнүнө карабастан анын чынында болгон окуя экендигин тастыктады.

Кийинки үч күндүн ичинде драма эки жолу коюлгандан кийин кээ бир окуучулар, көрүнүктүү ата-энелер менен опекундар жана башка жаштар протест көтөрүп чыгышты. Ошондой эле алар төрага менен медресени башкаруу комитетине карата коррупция жөнүндө иш козготууга даярданып калышты.

Жергиликтүү саясий лидерлер менен жолугушкандан кийин, төрага коомдук жыйналыш чакырып, эдин астында кетирген күнөөсүн мойнуна алып, кечирим сурады. Жыйналыштын аягында төрага алган акчасын медресеге кайтарып

берип, ага эки компьютер сатып алуу жөнүндө чечим кабыл алынды. МНРнын мүчөлөрү бул иштин эмне менен бүтөөрүн текшерип жүрүшүп, арадан 15 күн өткөндөн кийин болгон бир гана компьютер алынганын билишти!

АРАКЕТ ТЕАТРЫНЫН СЕГИЗ КАДАМЫН КОЛДОНУУ: ОКУЯНЫ ИЗИЛДӨӨ

Жери: Шиалколь кыштагы, Сиражгонж аймагы(округу), Бангладеш

1-КАДАМ: Ишенимге кирүү жана баштапкы топ

Бул кыштакта аракет театрынын тобу бир жыл мурун түзүлүп, жергиликтүү адилетсиздикке карата коомдук писирге таасир тийгизүү боюнча активдүү иш алып барып келген.

2-КАДАМ: Изилдөө жана маселени(көйгөйдү) аныктоо

Топтун мүчөлөрү кыштакта расмий эмес изилдөө жүргүзгөндөн кийин, кеминде үч-бүлө күйөөсүнөн ажырашкан аял өз укуктарын билбегендиктен зыян тарткандыгы маалым болду. Көптөгөн үй-бүлөлөр эгерде аял күйөөсүнөн ажырашса, анда ал сепке болгон укугун жоготот деп эсептешет. Алар жагдайдан чыгуунун мыйзамдуу жолдорун жакшы биле бербегендиктен, же ажырашууга даабайт, же болбосо септен кол жууп отуруп кала беришет.

3-КАДАМ: Окуяны иштеп чыгуу

Театр тобу маселе боюнча семинар өткөрүп, төмөнкүдөй окуяны иштеп чыгышты:

Драманын мазмуну:

Рехана деген аял үч жыл чогуу жашагандан кийин күйөөсүнөн ажырашып кетти. Күйөөсү аны дээрлик күн сайын кыйноого салчу. Анын бир кызы бар эле.

Көп жолу кошуналары бул маселени чечүүгө киришип көрүштү, бирок эч натыйжа чыкпады. Рехана күйөөсүнөн талак берүүсүн сурады, бирок ал баш тартып келди. Себеби ал эгер аялына ажырашууга өзү жол берсе, анда аял дын үй-бүлөсүнө септин(калыңдын) акчасын төлөп берүүгө туура келет деп ойлоду. Мыйзамда, мусулман никесинин шарты катары үйлөнүү тою күнү белгиленген өлчөмдөгү акчаны күйөөсү толугу менен төлөп берүүгө милдеттүү деп көрсөтүлгөн. Эгер нике туруктуу болуп кетсе, анда бул акча чогуу жашаган убакыт ичинде төлөнүп берилиши керек. Эгерде иш ажырашуу менен бүтсө жана буга чейин акча төлөнбөгөн болсо, анда күйөөсү аялына бул акчаны толугу менен бериши керек.

Рехананын күйөөсүнүн зөөкүрлүгү күн сайын күчөгөндөн күчөп кете берди, себеби ал жаңылыштык менен «эгер Рехана ажырашууну өз ыктыяры менен чечсе, анда мен акчаны өзүмө алып кала алам» деп ойлогон. Кыштактагылардын арасында эгер аял ажырашуунун себепкери болсо, анда ал

септин акчасын алганга акысы жок деген туура эмес түшүнүк бар эле. Рехананын жашоосу жан чыдагыс болуп кеткендиктен, ал эч нерсеге карабай, ажырашууну чечти. Арадан үч ай өткөндөн кийин, Рехана эркек бир туугандары менен чогуу, күйөөсүнүн үйүнө барып, септин акчасын талап кылышты. Бирок кайын журт менен алардын кошуналары акчаны берүүдөн таптакыр баш тартышты. Рехана сотко барарын айтып, аларды коркутту. Буга алар аябай күлүшүп, аялды бир туугандары менен үйдөн айдап чыгышты.

Аягында, Рехана сотко кайрылды да сот анын пайдасына чечим чыгарды.

4-КАДАМ: Окуяны драмалаштыруу

Атайын уюштурулган семинарда топтун мүчөлөрү Рехананын окуясына театралдык элементтерди киргизүү менен, аны драмалаштырып чыгышты.

5-КАДАМ: Репетиция (драманы коюуга көнүгүү)

Тынымсыз репетициядан өткөн соң, драма кызыктуу болуп, топ көздөп жаткан теманы жакшы чагылдыра баштады. Спектаклдин төмөнкү нерселерге багытталды:

- Ажырашуу жана септи бөлүү боюнча маалыматтын жоктугунан улам жабыркаган үй-бүлөлөр мыйзамдуу жолду табышат;
- Алардын кошуналары жардамга келишип, аларды бул иш боюнча колдошот;
- Жабырлануучуларга септин акчасы кайтарылып берилет

Спектаклди коюу планы иштелип чыгып, топ драманын жүрүшүндө талкууларды алып баруучу кишини тандап алышты.

6-КАДАМ: Драманы коюу жана ал боюнча ой-пикирлер

Спектакль болоор күнү, алып баруучу театралдык топту көрүүчүлөргө сунуштап, алар менен таанышып чыкты. Андан соң ал коюлуп жаткан драмадагы маселе боюнча талкуу болорун жарыялады.

Мындан кийин кыштактын ортосундагы коомдук жерде чогулган эки жүздөй кишиге драма коюлуп берилди. Келгендердин арасында ортомчулар (медиаторлор), Бирикме Кеңешинин мүчөлөрү, мугалимдер, жана бир-эки АСКтын мыйзам, адам укуктары жана гендер боюнча тренингдеринен өтүшкөн аялдар бар эле. Алып баруучу Рехана жана анын бир туугандары күйөөнүн үйүнөн мыскылданып, куулуп чыккан жерден спектаклди токтотту.

Ал көрүүчүлөрдөн «Эгер Рехана сотко барса, ал септин акчасын ала алабы?» деп сурады. Көпчүлүк эл «жок» деп жооп берди, кээ бирлери унчугушпады. Бир гана аял «ооба» деп айтты. Алып баруучу «жок» деп жооп бергендер тараптан, эмне үчүн Рехана акчаны албай тургандыгын түшүндүрүп берүүнү өтүндү. Топтон эки киши сахнага чыгышып, өздөрүнүн пикирлерин айтышты. Башка көрүүчүлөр да буларга өз ойлорун кошушту. Алардын негизги жүйөсү «Рехана акчаны албайт, анткени ажырашуу демилгесин күйөөсү эмес, ал өзү көтөрдү,

ошондуктан анын акчаны алууга укугу жок» деген пикир эле. Алар мындай ишти чечүүнүн бир гана туура жолу ушул деген тыянак чыгарышты.

Анда алып баруучу көрүүчүлөрдөн Рехана акчаны алат деп жооп берген аялдын да пикирин угуп көрүүнү суранды. Эл макул болгондон кийин, жанагы аял сахнага барып, «Реханага бул акча күйөөсү менен никеси бузула элек кезинде эле төлөнүп берилиши керек болчу, анткени бул мусулман никесинин шарты. Аял ажырашуунун себепкери болуп жатса да, акчаны алууга тийиш» деп айтты. Көрүүчүлөр аялдын айтканы менен такыр макул болушпады.

Ушул жерден алып баруучу «Бул аялдын пикирин колдогондор барбы?» деген суроону узатты. Дагы бир аял, ал да укук боюнча тренингдерден өткөн экен, ордунан туруп, мыйзам боюнча эгер Рехана сотко барса, анда ал акчаны ала алат деген ойду айтты. Ошондой эле ал көрүүчүлөрдүн арасында турган Бирикме Кеңешинин мүчөсүнөн жогоруда айтылгандын туура экендигин тастыктап берүүнү өтүндү. Кыска сүйлөшүүлөрдөн кийин, Бирикме Кеңешинин мүчөсү аял менен макул болду, ал эми көрүүчүлөр болсо кайра эле каршы пикирин билдирип жатты.

Алып баруучу бул жерден сөздү дагы бөлүп, «Спекталдин Рехана сотко баргандыгы тууралуу бөлүгүн көрүүнү каалайсыңарбы?» деп суроо салды. Эл кол чаап, театр мүчөлөрүнөн драманын акыркы бөлүгүн коюуну суранды.

Акыркы сцена сотто болуп өтүп, анда адвокаттар иш боюнча бири-бири менен талашып-тартышып жаткандыгы көрсөтүлдү. Аягында, сот Рехананын пайдасына чыгарылган чечимди окуду. Көрүүчүлөр кол чаап жиберешти.

Алып баруучу элдин маңдайына чыгып, «Соттун чечимине карата ой-пикирлер барбы?» деген суроо менен кайрылды. Бир топко чейин эч ким унчукпады. Ошондо бир киши ордунан туруп, «Жакыр үй-бүлөдөн чыккан аялдар үчүн сотко баруу такыр мүмкүн эмес. Анткени ал жердин түйшүгү жана чыгымдар өтө көп» деди.

Бир карыя киши үнүн катуу чыгарып, минтип айтты: «Эгер драмада көрсөтүлгөн нерсе туура болсо, анда Рехананыкындай иштер болуп калганда анда биз сотко барышыбыз керек. Бирок, бизде же акчабыз бобосо, же соттун иштөө тартибин билбесек, анда кандай айла табабыз?»

Анда алып баруучу көрүүчүлөрдөн бул аксакалдын суроосуна жооп берүүнү өтүндү, себеби драмада бул тууралуу да көрсөтүлүп кеткен болчу. Мыйзам боюнча тренингдерден өткөн аял(бактыга жараша ал ошол күнү элдин арасында болуп калды) жана Бирикме Кеңешинин мүчөсү чогулган элге кайрылып, атайын өкмөттүк жана бейөкмөт уюмдардын укуктук жардам көрсөтө турган бөлүмдөрү бар экенин, жана элдер аларга кайрыла аларын түшүндүрүштү.

7-КАДАМ: Аракет(иш-чара) көрүү

Узакка созулган талкуудан соң көрүүчүлөр эки топко бөлүнүштү:

- Рехана ажырашуу демилгесин өзү көтөргөүнө карабастан, акчаны алууга тийиш дегендер, жана
- Рехананын ажырашууну өз ыктыяры менен чечип алып, анан күйөөсүнөн акча алышы туура эмес деп эсептегендер.

Көрүүчүлөрдүн арасындагы талаш-тартыш кызуу жүрүп кетти. Мына ошондо эки тараптан тең берилген көрүүчүлөр театр тобуна келишип, юристтер менен кеңешип көрүүнү сунуш кылышты. Алар театр тобуна жардам сурашты, себеби топ эл алдында таанымал болуп калган эле. Аягында эки жактан тең бештен киши чогулуп, АСКтын жергиликтүү шериктеш уюмдарынын бирөөндө иштеген юристке барууну чечишти. Бул жолгушуу драма коюлгандан бир күндөн кийин болуп өттү. Юристке баргандар күйөөсүнөн өз каалоосу боюнча ажырашкан аял септин (калыңдын) акчасына толугу менен укуктуу экенин билип кайтышты.

8-КАДАМ: Театрды туруктуу мекемеге айландыруу

Жергиликтүү бейөкмөт уюмдун жардамы менен күйөөсүнөн өз ыктыяры менен ажырашкан үч аялдын бирөө сотко кайрылды. Соттун биринчи жыйынынан кийин, күйөөнүн үй-бүлөсү макулдашууга келип, аялга септин акчасын төлөп берди. Ошентип ал иш жабылды. Мындай ийгиликтен кийин, калган эки ажырашкан аялдар үй-бүлөлөрүнүн жана кошуналарынын жардамы менен, өз күйөөлөрүнө карата арыз жазып, иш козгогонго аракеттеништи. Экөө тең макулдашуу аркылуу тиешелүү акчаларын, бирок үйлөнүү күнү белгиленген өлчөмдөн аз болсо да алышты. Азыр Шиалколь кыштагында аялы ажырашууну өзү тандаса да, септин (калыңдын) акчасын алууга укуктуу экенин ар бир киши билет. Эгерде Шиалколь кыштагынын тургундары сеп(калың) боюнча өздөрүнүн мыйзамдуу укуктарын аткарууну же болбосо аракет театрын маселени чечүүчү курал катары пайдаланууну улантып кетишсе, анду муну биз театрдын туруктуу мекемеге айланышы беп билебиз!

Тактиканын тийгизген таасири

Үч же төрт жылдай кыска убакыттын ичинде тактика менен коомго таасир этүү өтө кыйын. Биз Аракет Театрын он эки шериктеш бейөкмөт уюмдардын жардамы менен он эки чөйрөдө ишке ашырдык. Ар бир чөйрөдө ошол жерде олуттуу болгон жана жергиликтүү элдин каалоосу менен тандалып алынган маселелердин үстүнөн иш алып барылды. Албетте, айрым бейөкмөт уюмдар адам укуктарын бузуу менен байланышкан иштерди чечүүдө ийгиликке жетишишкен, бирок, менин оюмча, биз ушул жетишкендиктер тигил же бел коомчулуктагы көнүмүш болуп калган жана адам укуктарын бузууга жол койгон адаттарды токтотконго таасир тийгизе алдыкпы же жопку, ошого көңүл бурушубуз зарыл.

Мен Аракет Театрын Бангладеште таратуу аркылуу тийгизилген эки таасир жөнүндө айтып өткүм келет. Биринчиден, биз иш алып барган жерлерде айрым адам укуктарын бузуу учурлары азайгандыгын документтештирдик. Жергиликтүү деңгээлде, Аракет Театрынын топтору аймакка чейинки деңгээлде биригишип, өздөрүнүн айыл-кыштактарындагы адам укуктарынын

бузулушу менен күрөшүп келишет. Алар эске аларлык айрым жетишкендиктерди жаратышты. Алардын кээ бирлери төмөндө көрсөтүлөт:

Хилла аркылуу никеге туруу биз иш алып барган он эки чөйрөдө тең токтотулду: Аракет Театрынын бардык топтору бул маселе боюнча драмаларды үзбөй коюп келишти. Он эки чөйрөдө тең коомчулуктун мүчөлөрү жергиликтүү чечим кабыл алуучуларга кайрылышып, бул адатты тез арада токтотуу боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүштү.

Үч иш чөйрөсүндөгү алты кыштакта сеп (калың) берүү адаты токтоулду: Аракет Театрынын топторунун үзгүлтүксүз драмаларынын жыйынтыгында түзүлгөн сеп(калың) берүүгө каршы комитеттери бул жерлерде иштеп жатышат.

Зордуктоо иштерин кыштактагы ортомчулук менен чечип коюу токтотулду: Аракет Театры иш алып барган чөйрөлөдүн көбүндө бүгүнкү күндө зордуктоо жөнүндө иштер ортомчулук кылуу менен чечилбей калды. Зордуктоо учурлары азайды, а эгер мындай учур болуп калганда, алар түз эле сотко жибериле баштады. Бул да театр тобунун драма коюу аркылуу жетишкен ийгиликтеринин бири.

Жашы жете электердин никеге туруу чурлары азайды: Театр топтору бул маселеге кайрылгандан бери он эки чөйрөнүн баарында тең бул көрүнүш азайгандыгы байкалды.

Адам укуктарын бузуу учурлары азайгандыгына кошумча, тактиканы ишке ашыруунун дагы бир толкунданткан натыйжасына күбө болдук. Биз театр топторунун мүчөлөрү өздөрүнүн лидерлик сапаттарын жана өз айыл-кыштактарындагы аброюн жогорулатышып, тактиканын таасирин жана иштөө чөйрөлөрүн кеңейтүү аркылуу укук коргоочу катары натыйжалуу иштеп калышкандыгын көрдүк.

Театр аркылуу адам укуктарына окутуу он сегиз орто мектептеринин окуу планына киргизилди: Аракет Театрынын топтору өткөргөн тармактуу иш-чаралардын түздөн-түз таасири астында алты иш чөйрөсүндөгү он сегиз орто мектепте адам укуктарын театр аркылуу окутуу планга киргизилди.

Адам укуктарына байланышкан майрамдар көбөйдү: АСКтын Элдик театр бөлүмүнүн жардамы менен жергиликтүү театралдык топтор (MNPлар) улуттук жана эл аралык маанидеги жана тарыхый күндөрдү белгилей баштады. Аракет Театрынын бардык топтору муну менен алектеништи. Он эки UzMNP жыл сайын өздөрүнүн аймактарында театралдык фестивалдарды өткөрүп турушат. Бул мааракелердин максаты – маданий жана саясий көп түрдүүлүккө толеранттуулукту, ошондой эле баарыга бирдей адам укуктарына жана демократиялык баалуулуктарга берилгендикти жаратуу. Жыйналыштар, жөө жүрүштөр, ыр ырдоо, талкуулар, ыр жазуу жана драма коюу аркылуу мындай мааракелер адам укуктарын бузуу учурлары жөнүндө маалымдуулукту жогорулатат.

Бул ишти алып барууда бизге пайдалуу бир нече учурлар болду, алар биздин ийгиликке жетишибизде маанилүү ролдук ойноду. Биринчиден, АСК алдыңкы жана ишеничтүү укук коргоочу уюм. Уюм биздин тактиканы колдонууга жана өз аброюн бул долбоору ишке ашырууга керек болгон каражатты жыйноодо пайдаланууга макулдугун берди. Өзүбүздүн театралдык билимибизди жана жөндөмдүүлүктөрүбүздү өркүндөтүү үчүн Бангладеште окутуучу семинарларда катыша алдык. Ушул семинарларга катышуу менен биз өзүбүздүн тактиканын натыйжалуулугун башка иш-чаралар менен салыштыруу мүмкүнчүлүгүн алдык.

Уюмубуз түзгөн мындай шарттарга кошумча бизге өз ишине аябай берилген, ак ниет, дилгир жана чыгармачыл адамдардын иштеши да бул долбоордун ийгилигин камсыз кылды. Ошондой эле биз өзүбүз иштеген чөйрөлөрдө дем берүүчү адамдар менен байланышканыбыз пайда келтирди. МНРлардын жана көрүүчүлөрдүн активдүүлүгүсүз биздин ийгиликтин болушу мүмкүн эмес эле. МНРнын мүчөлөрүнүн көбү жаштар (студенттер, көркөм өнөрчүлөр, майда ишкерлер, элдик ырчылар, ж.б.) болуп, алар ишти тайманбастан аткарышты. Алар коомдо өзгөртүү жасоого чын дилинен берилишти жана буга өз убактыларын аяшкан жок, анткени алардын үй-бүлөлүк милдеттери азырынча жеңил болчу. Коомчулуктун башка мүчөлөрү менен чогуу алар бизди кучак жаыйп тосуп алышып, кызматташтыкка макул болушту. МНРлар менен коомчулуктун мүчөлөрү бизге театр топторун түзгөнгө жардам беришти, репетиция жана драма коюуга жайларды камсыз кылышып, спектаклге керектүү жасалгаларды да белендешти.

Эң акырында, биздин ийгилик жергиликтүү журналисттердин тынымсыз көрсөткөн колдоосунан да жаралды; алар бизге Бангладештеги адам укуктарын бузуулар жана коомду өзгөртүү иш-аракеттери жөнүндө маалыматты таратууда жардамдарын аяшпады.

Тоскоолдуктар (кыйынчылыктар)

Аракет Театры өтө жөнөкөй жана кең таралуучу тактика. Ошентсе да бул тактиканы колдонууда эч кандай тоскоолдуктар болбойт деген жаңылыштык.

Бөлүнүп-жарылууларды жеңүү: Театр топтору менен бейөкмөт уюмдардын театр түзүүгө болгон көз караштары бири-бирине дал келбейт. Мен буга чейин айтып өткөндөй, бейөкмөт уюмдар коомду өзгөртүүдөгү театрдын маанилүүлүгүн оңойлук менен элестете алышпайт. Бул алардын ишине үстүртөн карагандык менен барабар деп түшүнүшөт. Ошол эле учурда айрым жаңы түзүлгөн театр топтору бейөкмөт уюмдар драма коюу менен алектениши туура эмес деп түшүнүшөт, себеби бул театрдын ишинин бирдиктүүлүгүн бузат деп эсептешет.

Ишенбөөчүлүктү жеңүү: Айрым айыл-кыштактардын эли бейөкмөт уюмдарга шектенүү менен мамиле жасашат. Буга себеп мурун болуп өткөн жагымсыз жагдайлар, же болбосо чет өлкөлөр бул уюмдарды өз кызыкчылыктарын көздөп, каржылап жатышат деген пикирлер болушу мүмкүн. Ошондой эле, айрым адамдар Бангладештеги өздөрүн бейөкмөт деп атаган уюмдар

тарабынан алданып калган учурлар да жок эмес. Ушунун баары биз Аракет Театрын ишке ашырып жатканда бир аз түшүнбөстүктөрдү жаратты. Ошого карабастан, тынымсыз каттап жана ачык сүйлөшүүлөрдү алып барып жатып, биз ишенимге негизделген мамилелерди түзө алдык.

Коркутуп-үркүтүүлөр жана репрессиялоо: Жогорудагы окуяда сүрөттөлгөндөй, Аракет Театрынын топтору аткарган ишинен улам кол салуулардын курмандыгы да болуп калып жатышты. Бир нече долу жергиликтүү террористтик топтор, булчундуу партизан эркектер, диний фундаменталисттер жана шайланган өкүлдөр театр топторунун мүчөлөрүнө кол салышты. Полициядагы кыйноо колдонуу жана коррупция туурасында драма коюлгандан кийин айрым театрчылар полиция тарабынан кыйноо тарткан учурлары да болду. Журналисттер менен жергиликтүү эл бизди колдоп жана коргоп жатышты.

Аялдардын активдүүлүгү: Иш жаңыдан башталганда театр топторунун жана көрүүчүлөрдүн арасында аялдардын саны аябай эле аз болчу. Гендердик тең укуктуулуктан түшүнүгү жок биздин коомдо аялдардын активдүүлүгүн көтөрүү көп күч-аракетти талап кылды. Бул көрүнүштү эске алуу менен, тактикабызды ошого карата колдонуугу туура келди. Драма коюлуучу жайды кимдир бирөөнүн короосунан тандадык, же болбосо театрладык топторду кыздар мектептеринин ичинде түзүүгө аракет кылдык.

Тактиканы туура эмес колдонуу: Тактиканы ишке ашыруу бир нече жолу ийгиликсиз болуп калган учурлар да болду. Мунун себеби көпчүлүк учурларда театрчылар тактикалык кадамдарды өзгөртүп жибергендигинде экенин билдик. Эмне үчүн тактика ийгиликсизболгондугу суралганда, алар тактикалык кадамдар, дегеле бул иш-чаранын өзү натыйжасыз экендигин айтышты. Ошентсе да, Аракет Театрынын сегиз кадамынын баары тең маанилүү, жана, кокустан айрым кадамдар өз орду менен басып өтүлбөсө, анда ийгиликке жетүү мүмкүнчүлүгү көз көрүнөө азаярына ынандык.

Тактиканы жаңы чөйрөлөрдө колдонуу

Дүйнөнүн бүт бөлүктөрүндө коомду өзгөртүүдө театрды колдонсо болот. Чыгармачыл адамдар драмалардын жардамы менен адам укуктарынын маселелерин козгоп, социалдык тыйуу салуулар (табу) жөнүндө талкууларды жүргүзүп, ошондой эле жаңы активисттерге дем бери келишет. Өзүнөр күбө болгондой, бул тактиканын жардамы менен адам укуктарынын түрдүү маселелерин, үй-бүлөдөгү зомбулуктап тартып, жергиликтүү элдин жашоосуна соода макулдашууларынын тийгизген таасирине чейин чечкенге жетише алдык.

Тактиканын ыңгайлуу экендигине карабастан, аны колдонууда эске ала турган бир нече маанилүү учурлар бар:

- 1. Негизги топтун жөндөмдүүлүктөрү жана ишке жасаган мамилеси:** Аракет Театрын өтө жөндөмдүү жана ишке чын дилинен берилген негизги топсуз элестетүүгө болбойт. Топ өз ишин баштагандан тартып,

аларды окутуп даярдоого жана колдоп турууга көп убакыт менен күч-кубат талап кылынат.

2. **Театр топторун кылдаттык менен тандап алуу:** Биз байкагандай, жаш активисттер үй-бүлөлүк милдеттеринин жеңилдигинен улам театрдын ишине көп убактысын арнай алышат.
3. **Сабак өтүүчү жайлар:** Бул иш-чара үчүн тренингдердин мааниси зо, ошондуктан негизги топтун жана театралдык топтордун мүчөлөрүнө сабак берүүчү жайлардын болгону оң.
4. **Каражат маселеси:** Аракет Театры анча деле көп чыгымды талап кылбайт. Ошентсе да тренингдерди өткөрүүгө, жол кире акысына, жайларды ижарага алууга, негизги топтун мүчөлөрүнө айлык акы төлөп берүүгө жана башка күтүлбөгөн чыгымдарга белгилүү өлчөмдөгү каражат талап кылынарын эске тутуу керек.
5. **Элдин катышуусу жана алардын театрга болгон мамилеси:** Аракет Театры элдин активдүү катышуусун талап кылат. Айрым жерлерде театрды коомду өзгөртө алчу курал катары кабыл алышпайт. Ошондуктан тактика ишке ашырылуучу чөйрөнү этияттык менен тандап алуу зарыл.
6. **Туруктуулук:** Программанын туруктуу болушун камсыздоо үчүн Аракет Театрында кеминде бир жылдан бери катышып келаткан жана чыгырмачылык, лидерлик сапаттарын көрсөткөн адамдарды окутуу керек. Биз иш алып барган чөйрөдө, жыл сайын 25 кишинин катышуусу менен жергиликтүү тренингдер өткөрүлөт. Анын жыйынтыгында жергиликтүү фасилитаторлордун тобу куралып, алар андан ары театр активисттерин өз алдынча окутууга киришет.

ИШТИ БАШТООДО КОЛДОНУУЧУ ЭРЕЖЕЛЕР:

- Алдыга койган максаттарыңарды аныктап алгыла: бул тактика силердин максатыңарга, силер багыттап турган маселелерге жана стратегияңарга дал келеби?
- Жөндөмдүү жан ишке чын дилинен берилген топту түзгүлө. Негизги топко жок дегенде бир театралдык билими жана тажрыйбасы бар кишини тандап алгыла.
- Негизги топко Аракет Театрынын маңызын терең түшүндүргүлө жана аларды өз жөндөмдүүлүктөрүн өркүндөтүүгө үйрөткүлө.
- Адегенде жөнөкөй бирок маанилүү маселеден баштагыла. Бул ишке көбүрөөк элди тартып, аларды чоочутуп алай ишти улантууга жол берет.
- Жергиликтүү элдин арасынан театралдык топту тандап алгыла жана аларду даярдагыла.
- Драма боюнча сабак бергенде, тиешелүү адам укуктарынын негиздерин да камтыгыла. Окуяны драмалаштыруу күчтүү аналитикага негизделиши керек.
- Театр тобуна өз уюмун өнүктүрүүгө жана журналисттер, ошондой эле башка уюмдар менен кызматташтык мамиле түзүүгө дем бергиле.

Корутундулоо

Мен театрга болгон ынтызарлыгымды адам укуктарынын маселелерине байланыштырганга жол таба алганым менен өтө сыймыктанам. Көпчүлүк адам укуктарын бузуу учурларын ошол эле жерде, ошол элдин ичинде чечүүгө болот. Коррупция, аялдарга карата зомбулук жана дискриминация маселелери дүйнөнөн көп жактарында кездешет. Театр болсо ушундай көйгөйлөрдү жарыкка алып чыгып, элге апатияга түшпөстөн, укук бузууларга каршы иш-чара көрүүгө жардам берет.

Аракет театры – пайдалуу жактары көп тактика. Ал өзү иштелип чыккан коомго таандык жана аны адам укуктарынын маселелерине кеңири колдонууга болот. Ал жергиликтүү деңгээлде жөндөмдүүлүктү жогорулатып, лидерликти өрчүтүүгө жардам берет. Ошондой эле ал адам укуктары жөнүндөгү мыйзамдар жана негизги принциптер боюнча маалыматты камсыз кылган эл агартуу куралы болуп эсептелет. Баарынан да маанилүү жагы, Аракет Театры жергиликтүү элге күч берип, чыгармачыл, эл үчүн күйүп-бышкан адамдарга өз айыл-кыштактарында болуп жаткан адам укуктарынын маселелерин активдүү көтөрүп чыгууга үндөйт.

Биз бул тактиканы театрдын өзгөртүү жаратуу күчүнө ишенип баштаганбыз. Биз адамдарга жолугуп, өзүбүздүн максаттарыбыз жана идеяларыбыз жөнүндө аларга айтып бердик, жана аракет театрын алардын чөйрөсүндө таратуу иш-чарасын сунуш кылдык. Алардын кээ бирөө макул болушту да, биз бул тактиканы өнүктүрүүнүн үстүнөн чогуу иштедик. Аракет Театры деген наам жер-жерлерде иш алып барган активисттер тарабынан ыйгарылды; бул алардын тажрыйбасын жана тактика менен болгон сезимталдык байланышын чагылдырып турган.

Аракет Театрында, театр тобунун мүчөлөрүнүн милдеттери сахна менен эле чектелип калбайт. Алар өзүн коомду өзгөртүүгө арнашы керек. Алар адам укуктарын бузуу боюнча изилдөө жасашат, социалдык көйгөйлөрдү иликтешет, драма аткарышат жана өз айыл-кыштактарында маалымат булагы болуп эсептелишет. Мына ушундай күчтүү социалдык берилгендик менен иш жасалбаса, анда Аракет Театрынын болушу мүмкүн эмес. Бул тактика менен беш жыл иштегенден кийин, биз анын натыйжалуулугуна ынандык. Ошондой эле мындан ары аны жергиликтүү эл менен кошо адам укуктарын алдыга жылдыруу максатында улантууга ниеттенебиз.